

ТМ	Г. XXVIII	Бр. 4	Стр. 443 - 447	Ниш	октобар - децембар	2004.
----	-----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Приказ дела
Примљено: 17.02.2004.

Србољуб Димитријевић

ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС АФИРМАЦИЈИ СОЦИОЛОГИЈЕ ОБРАЗОВАЊА*

Књига-уџбеник др Миомира Ивковића под насловом *Социологија образовања I* представља значајан допринос афирмацији ове посебне социологије. Књига садржи девет систематски конципираних делова, евалуациони тест из социологије образовања и селективну библиографију.

У првом делу књиге аутор одређује предмет социологије образовања, дефинише је и наводи теоријске и друштвене детерминанте њеног настанка. Тако, предмет социологије образовања је "проучавање односа између образовања као посебне свере друштва, као друштвеног подсистема, и друштва у целини, друштва као глобалног система; као и проучавање односа између образовања и других посебних сфера друштва, других друштвених подсистема; али и друштвених односа унутар васпитно-образовног процеса" (стр. 15). На истом месту аутор уџбенички коректно наводи неколико одређења предмета социологије образовања познатих и признатих домаћих и страних социолога образовања, као што су: Сергеј Флере, Иван Цифрић, Мирослав Вујевић, Драган Коковић, Станоје Ивановић, Ненад Сузић, Џ. Флуд, А. Х. Холси, Пјер Бурдије, С. Д. Костер, Ф. Отјет, Мохамед Шеркауи, Ф.Р. Филипов, А. Г. Харчев. Слично поступа и при њеном дефинисању. За М. Ивковића социологија образовања је "посебна социологија, по предмету посебна друштвена наука, по начину приступа свом предмету уопштавајућа, теоријска наука, која појаве у васпитању и образовању проучава у њиховом развоју" (стр. 20). Основни теоријски разлог настанка социологије образовања је потреба за научним одређењем шире друштвене условљености васпитања и образовања (стр. 22), а друштвене детерминанте њеног настанка су многобројни проблеми на релацији друштво – образовање који су релативно општи и распрострањени, тако да се појављују у скоро свим савременим друштвима (стр. 23-24).

У другом делу књиге аутор на систематичан начин разматра настанак и развој социологије образовања у свету, заснивање социолошког проучавања образовања на јужнословенском простору, социолошко проучавање образовања на истом простору између два светска рата, али и конституисање и развој социологије образовања у Југославији/СЦГ. У наставку истог дела књиге објашњено је њено конституисање као академске дисциплине. Тако,

* Miomir Ivković, *Sociologija obrazovanja, I*, Clio, Niš, 2003.

давне 1900. године у Сједињеним Америчким Државама социологија образовања је постала наставни предмет на колеџима који су припремали будуће наставнике – средњошколске професоре (стр. 29). Први целовит курс (предавања) из социологије образовања одржао Х. Сузало још 1907. године на Колумбијском универзитету управо под називом *Социологија образовања*. Прву књигу под називом *Увод у образовну социологију* објавио је Волтер Робинсон Смит 1917. године, а први часопис за социологију образовања почео је да излази 1927. године под називом *Часопис за образовну социологију* (Journal of Educational Sociology, JES). М. Ивковић истиче да су социолози образовања углавном сагласни да се период педесетих година двадесетог века може сматрати временом дефинитивног конституисања социологије образовања као науке, као посебне социологије. Код нас, пак, "систематско социолошко проучавање васпитања и образовања... започело крајем пете и почетком шесте деценије двадесетог века" (стр. 40). Овај одељак пружа и податке о уласку социологије образовања на универзитет, о њеном конституисању као академске дисциплине. Они су утолико занимљивији што их наводи социолог образовања који је у том периоду био активни учесник свега што се догађало око и са социологијом образовања. Дакле, као студијски наставни предмет под називом *Социологија васпитања и образовања* први пут се уноси у наставни план Студијске групе за социологију Филозофског факултета Универзитета у Нишу 1971. године. Настава је почела почетком школске 1974/75 године. Од тада наоვაмо предмет је уведен на неким педагошким факултетима, на неким факултетима политичких наука и на свим учитељским факултетима у Србији (1993).

У *трећем делу* књиге разматрани су различити *теоријско-методолошки приступи и оријентације у социологији образовања*: функционалистички, марксистички, структуралистички, интеракционистички и либералистички. На почетку излагања о теоријско-методолошким приступима и оријентацијама аутор наводи да се преовлађујуће употребљавају два теоријско-методолошка приступа и оријентације, а они су: функционалистички и марксистички. Излажући суштину ових приступа и оријентација, истиче да се они примењују у општој социологији, али и у већини посебних социологија.

Четврти део књиге је посвећен односу социологије образовања и других наука које проучавају образовање – педагогија, психологија образовања, филозофија образовања, економика образовања и демографија. Истакнута је њихова међусобна повезаност у проучавању образовања као појаве и процеса.

Пети део је под насловом *Социјализација, васпитање, образовање – појмовно одређење*. По речима аутора, социјализација је углавном антрополошки и психолошки појам, а усвојила га је, и све већи значај му придаје, и социологија. При одређењу појма социјализације, аутор полази од неких одређења која су дали познати психолози и социолози са наших простора: Ненад Хавелка, Сергеј Флере и Владимир Милановић. Тако, социјализација подразумева све утицаје друштва и његових јединица (скупине, институције) на појединца којима се он припрема за преузимање свих друштвених улога које му припадају и којима он остварује своју личност, развија свој индивидуалитет. Разноврсни процеси и елементи су покривени појмом социјализација: социјализација у ужем смислу, култивација, васпитање и

образовање, персонализација и сазревање. Социјализација има стадијуме, етапе или фазе. Тако постоје четири стадијума социјализације: асоцијални стадијум, егосентрични или просоцијални стадијум, стадијум истраживања социјалних проблема и стадијум свесне организације социјалних односа. Могуће је разликовати четири етапе у процесу социјализације и то: примарну социјализацију, секундарну социјализацију, социјализацију у адолесценцији и социјализацију током одраслости. Надаље, обрађује агенсе социјализације: породицу, школу, разне друштвене групе и средства масовног комуницирања. На крају указује на ефекте и оцењивање ефеката социјализације.

Васпитање, пак, је у предметности већег броја наука. Ипак, васпитањем се најдуже, најтемељније и најсвестраније бави педагогија. Зато се и каже да је васпитање претежно педагошки појам. Основне карактеристике и елементи васпитања који омогућавају његово дефинисање су: (1) васпитање је друштвена појава или систем друштвених појава, (2) васпитање је делатност, (3) васпитање је процес трансмисије и интериоризације вредности и (4) моћ васпитања. Занимљиво је објашњење моћи васпитања. Данас постоје развијене теорије о моћи (или границама моћи) васпитања које су различите, често и супростављене. У првој групи су оне теорије по којима човекова био-психолошка основа коју доноси на свет (рођењем, наслеђе), није подложна променама под утицајем средине и васпитања – васпитање је немоћно. У другу групу улазе она објашњења по којима човекова био-психолошка основа је подложна променама под утицајем средине и васпитања до мере у којој је васпитање свемоћно. По трећој, коју заступа и М. Ивковић, васпитање није ни немоћно ни свемоћно.

За М. Ивковића васпитање је деловање на личност, на њен развој и формирање; оно је трајно побољшавање структуре психичких диспозиција и њихово трајно задржавање код сваке личности; за деловање оно има своја средства, методе, облике и садржаје. Образовање аутор види као уже од васпитања, а самим тим и од социјализације. Преовладавајућа је она дефиниција образовања у којој се издвајају два структурна елемента: (1) преношење и стицање знања, и (2) развијање и формирање вештина и навика. Следствено, образовање је процес преношења и стицања знања и процес развијања и формирања разноврсних, човеку неопходних, вештина и навика. Занимљиво је одређење које су усагласили експерти УНЕСКО-а по којима је образовање организована и континуирана комуникација која је осмишљена да обезбеди учење. И на крају, по речима аутора, образованост је стање у коме појединац поседује релативну целину општих и стручних знања, вештина и навика на релативно високом нивоу, у релацијама одређеног друштва и њему примарне културе, а што му омогућава формирање погледа на свет. Што се тиче односа социјализације, васпитања и образовања, могуће га је разматрати у равни појма и у равни процеса. У равни појма социјализација је најшири појам, васпитање је ужи појам од социјализације, а образовање ужи појам од васпитања. У равни процеса социјализација, васпитање и образовање су целовит и јединствен процес.

Шести део књиге је посвећен развоју образовања, основним тенденцијама његовог развоја и историјским типовима односа образовања и друштва. Тако, седам је тенденција у развоју образовања: артикулација, институционализација, сцијентизација, диференцијација, јустификација,

петрификација и демократизација образовања. Аутор обрађује потом историјске типове односа образовања и друштва. Као могуће типове односа образовања и друштва наводи: (1) образовање је у непосредној функцији друштва, (2) васпитно-образовни систем је релативно аутономан, (3) васпитно-образовни систем је у субкултурној подударности са социјалним миљеом и (4) епохална подударност образовања и друштва.

У посебном, *седмом одељку*, који је и просторно највећи, аутор разматра *однос образовања и других социјалних подсистема*. На систематичан начин одређује односе и везе образовања/васпитања са (1) науком, (2) културом, (3) религијом, (4) моралом и (5) политиком.

Најкраће. *Наука* производи знање. То и такво знање се учи и ствар је образовања. С друге стране, наука омогућује, развија и усавршава образовну делатност. Без *културе*, пак, није могуће образовање, као што културе нема и не би било без образовања. Однос између образовања и *религије* је врло испреплетен и по својој природи сличан је односу образовања и културе. Постоје два нивоа односа: први ниво је онај на коме се образовање види и остварује као процес стицања знања о религији и из религије. Други ниво је онај на коме се образовање посматра и остварује као образовно-васпитни процес у настави. Реч је или о настави из религије или о веронауци као посебном наставном предмету. *Политика*, пак, има своја три конститутивна елемента: (1) владавину, (2) интерес и (3) јавност. Тако владавина читава политичку моћ, интерес политичку партиципацију, а јавност слободну политичку комуникацију. Посебно је наглашена чињеница да образовање и политика имају исти објекат деловања и утицаја: то су човек (а преко човека) и друштво. Однос образовања и политике може се поставити у две равни посматрања и анализирања. Прва равна је она у којој је политика домен образовања, а друга је она у којој је образовање домен политике. Агенси политичке социјализације могу да се сврстају у две групе: у прву групу агенаса улазе породица и блиске групе (радне, партијске, рекреативне, спортске), у другу улазе школа, политичке партије, социјализоване политичке организације, велике друштвене групе и непосредно политичко искуство.

Школа и универзитет као институције друштва је осми део књиге. Аутор истиче да је са социолошког становишта школа друштвена установа или институција друштва, а са педагошког школа је институционализована форма васпитања (стр. 235). Школа као подсистем део је образовног система, онако како су образовни и школски системи делови глобалног друштвеног система (стр. 236). У овом делу књиге М. Ивковић објашњава и настанак, развој, специфичности и функције универзитета и универзитет двадесет и првог века. Методолошки и методички доследно, разматра услове и разлоге настанка универзитета. Као основне наводи: професионално образовне услове (професионализација образовања; образовање одређених интелектуалних занимања), социјалне услове (живот богатих трговачких градова и настанак градског слоја становништва), духовне услове (континуитет институције) и материјалне услове (вишак производа и вредности). М. Ивковић комплексно приступа и проблему аутономије универзитета. Као могуће сегменте аутономије наводи: материјално-финансиски, управљачки, кадровски, педагошки, истраживачки и избор студената и уписна политика. Аутор истиче да су две основне функције универзитета: (1) научна (производња знања), (2) образовна (педагошка, преношење знања). Надаље наводи да

универзитет има и функције које су такође константне, а које произилазе из односа универзитета и друштва (стр. 246). Као основне наводи: функцију иновације, функцију традиције, функцију легитимације, функцију квалификације и функцију социјалне репродукције. Универзитет двадесет и првог века, и поред стварања европског простора високог образовања (европске зоне високог образовања), треба да сачува националне, културне и језичке специфичности.

Последњи, *девети део*, књиге насловљен је *Социолошки аспект развоја образовања код нас – ЈУГ/СЦГ*. У њему аутор разматра: социјални контекст развоја образовања, главне етапе у развоју образовања, експанзију образовања, промене у структури становништва према школској спреми и социјалне неједнакости у образовању. По М. Ивковићу постоје четири етапе у развоју образовања. Хронолошки посматрано, прва траје од 1945. до 1958. године, друга до 1974, трећа до 1990. и четврта од тада и данас (стр. 256). Низом показатеља аутор указује на експанзију образовања после Другог светског рата. Оно што је посебно занимљиво у овом делу књиге јесте приступ социјалним неједнакостима у образовању. Аутор истиче да је образовање значајна област испољавања социјалних неједнакости, а основни облици социјалних неједнакости у образовању су: 1. неједнакости на старту у образовање /школовање/, 2. неједнакости у обухвату школовањем, 3. неједнакости при избору школе, факултета, 4. неједнакости услова школовања и 5. неједнакости у успеху у школовању.

Свакако треба скренути пажњу и на *библиографски део* књиге. Сигурно је да је то за сада најбогатији и најсистематизованији преглед радова из социологије васпитања и образовања.

Књига др Момира Ивковића *Социологија образовања 1* представља веома значајан, по много чему оригиналан, допринос развоју ове, код нас, релативно младе социолошке дисциплине и наставног предмета. Зато је она неопходан уџбенички текст студентима социологије, педагогије и учитељских факултета. И више од тога, биће од велике користи и студентима осталих наставничких факултета, али и свима онима који се баве проблемима образовања.